

Gärdsmygen Troglodytes troglodytes är en av de fågelarter som i Sverige påverkas mest av sträng vinterkyla.

Tuff vinter för gärdsmygen

Kommer du ihåg senaste vintern? Jo, den var lång, kall och ovanligt snörik i stora delar av Sverige. Dessutom nådde kylan långt ner i Europa. Under sådana vintrar brukar dödligheten vara stor hos våra kortdistansflyttare, inte minst för gärdsmygen. Många inventerare som deltar i Svensk Fågeltaxering har i år kommenterat bristen på individer av denna art. Kanske har du själv reagerat på hur få gärdsmygar som sjungit i markerna i sommar?

TEXT: ÅKE LINDSTRÖM
& MARTIN GREEN

Svensk Fågeltaxering är ett standardiserat inventeringsprogram som drivs vid Lunds Universitet på uppdrag av Naturvårdsverket. Ett stort antal fågelskådare är ute i markerna på senvåren och försommaren och räknar alla fåglar de ser och hör på bestämda platser. Räkningarna genomförs med samma metodik, på samma plats och

vid samma tidpunkt år efter år. På det sättet blir siffrorna direkt jämförbara och ger för många arter pålitliga kurvor över hur antalet fåglar varierar mellan åren och vilka arter som långsiktigt ökar eller minskar (Hemsida: www.zoo.ekol.lu.se/birdmonitoring).

Två sommarräkningsprogram finns. Det äldre systemet, punkt-

rutterna, startade 1975. För gärdsmygen pekar kurvan generellt uppåt sedan dess, om än med stora variationer mellan åren (Figur 1, röd linje). Det nya systemet, standardrutterna, startade 1996 och har gett bra värden sedan 1998 (Figur 1, svart linje). Som synes följer kurvorna varandra mycket väl, trots att räkningarna sker på olika platser och med delvis olika metodik. Alla rapporter för sommaren 2010 har ännu inte kommit in och kontrollästs, men från de rutter som i skrivande stund är färdigbehandlade går det att se en mycket tydlig effekt av vinterns hårdhet (Figur 1).

På 40 punktrutter där artens sågs åtminstone ett av åren har antalet gått ned med 63 % (229 resp. 84 individer). På 34 rutter hade antalet fåglar minskat, på fem var antalet samma och på en rutt dök gärdsmyg upp där den inte fanns året före.

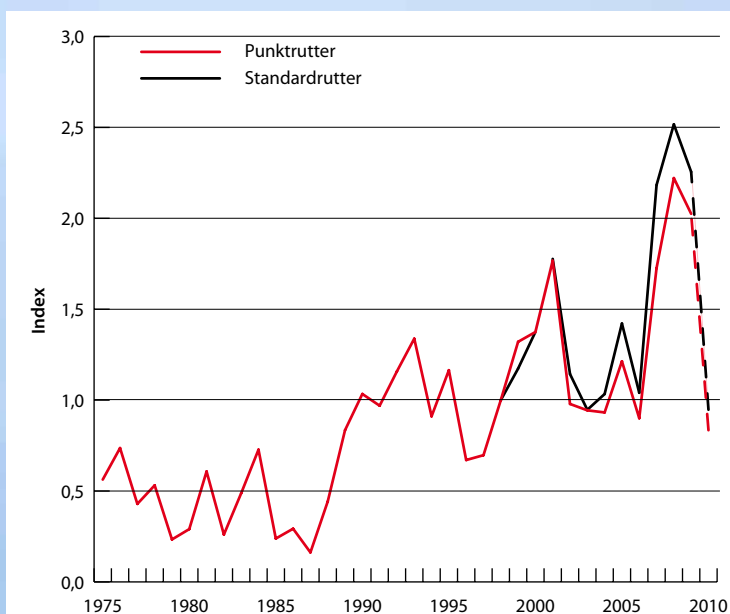
På standardrutterna var bilden mycket likartad. Av 116 rutter, med arten sedd något av åren, hade antalet gärdsmygar minskat på 97, var oförändrat på 12 och hade ökat på 7. Här var minskningen 58 % (898 resp. 377 individer). Sammantaget betyder detta att sex av tio gärdsmygsrevir stått tomma i sommar och att populationen plötsligt är tillbaka där den var 1990 (Figur 1)! Det mesta av denna

minskning kan helt säkert tillskrivas den kalla vintern. Skall vi oroa oss? Nej, inte direkt, gärdsmygen är i Sverige sedan gammalt känd för att vara mycket känslig för hårda vintrar och populationen har mer än halverats tre gånger tidigare sedan 1975 (Figur 1). Som mest minskade populationen med 67 % på grund av den hårda vintern 1984/85. Arten brukar hämta sig snabbt när vintrarna blir lite mildare. Däremot är det fascinerande att konstatera att mer än hälften av beståndet kan slås ut av en enda kall vinter.

Hur har andra arter påverkats? Vi valde ut ytterligare några arter som vi i tidigare analyser visat sig vara mer eller mindre påverkade av kalla vintrar. För tre känsliga arter, häger, koltrast och kungsfågel var förändringen på standardrutterna -20 %, +3 % respektive -33 %. Kungsfågeln drabbades alltså hårdast, medan koltrasten till synes inte påverkades alls. Inkluderar vi gärdsmygen var den genomsnittliga förändringen -27 % för de köldkänsliga arterna.

Enkelbeckasin, talltita, grönfink och bofink har i tidigare analyser visat sig tämligen opåverkade av vinterns hårdhet. För dessa arter var motsvarande värden +3 %, -25 %, -20 % och +10 %, i genomsnitt -8 %. Medan enkelbeckasinen och bofinken som förväntat

FOTO: JOHN LARSEN

Figur 1. Populationsutvecklingen hos gärdsmyg i Sverige enligt Svensk Fågeltaxerings räkningar. Den röda linjen visar hur antalet gärdsmygar varierat sedan 1975 enligt sommarpunktrutterna. Den svarta linjen visar populationsutvecklingen enligt standardrutterna (för mer information om metodiken, se Faktaruta). Antalet gärdsmygar inom respektive program är satt till 1 för år 1998. Ett index på 2 innebär att beståndet var dubbelt så stort som 1998, ett index på 0,5 innebär en halvering. De streckade linjerna visar den preliminära förändringen mellan somrarna 2009 och 2010 (linjerna är något separerade för att båda skall synas). Raset är högst sannolikt orsakat av den långa och kalla vintern 2009/10.

Gärdsmygen är härdig. Men det finns gränser, något som visades vintern 2009/2010. *Troglodytes troglodytes*.

inte påverkats är talltitans minskning speciellt oroväckande. Denna art har minskat långsiktigt ända sedan 1975, och det är troligen andra faktorer än snö och kyla som spelat in här.

Dessa analyser är alltså mycket preliminära och grundar sig bara på ungefär en fjärdedel av de inventeringar som utförts 2010. Det slutgiltiga svaret kommer efter nyår när allt material analyserats, men mönstret kommer med all sannolikhet att bestå.

HJÄLP TILL ATT FÖLJA GÄRDSMYGENS ÅTERHÄMTNING

Nästa möjlighet att mäta hur det går för gärdsmygen och andra svenska fåglar kommer nu till vintern i *Vinterfågelräkningen* (inte att förväxla med SOF:s fågelbordsräkning "*Vinterfåglar in på Knuten*"). Inom Vinterfågelräkningen används samma metod som för sommarpunktrutterna – 20 punkter väljs ut i terrängen och på vardera räknas alla fåglar som ses eller hörs (läs mer i faktarutan här intill). Det är lätt att räkna vinterfåglar och även du kan vara med. En vinterfågelrutt är ett perfekt sätt att komma ifrån stämnet och julmaten för några timmars fågelskådning runt byn eller på dina favoritlokaler i hemmamarkerna. Utöver motionen och den vanliga glädjen med fågelskådning får du en ny syn på fåglarnas antal samt, inte minst, bidrar högst påtagligt till övervakningen av den svenska fågelfaunan. Senaste året räknades drygt 300 vinterpunktrutter i Sverige av frivilliga fågelskådare, men det behövs ständigt nya. Varför inte du!? Läs i boxen här bredvid hur du går till väga eller kontakta oss direkt på adressen nedan.

ÅKE LINDSTRÖM & MARTIN GREEN

Svensk Fågeltaxering

Lunds Universitet

Ekologihuset, 223 62 Lund

Ake.Lindstrom@zookol.lu.se

www.zoo.ekol.lu.se/birdmonitoring

Punktrutter

För att vara med bör du kunna känna igen både läte och utseende hos traktens fåglar. De flesta fåglarna under en inventering registreras på lätet. Därför är det extra viktigt att känna till dessa.

Välj fritt en rutt (sträcka) längs stig eller väg, eller i obanad terräng (förflyttningssätt mellan punkterna är valfritt). Inte minst för vinterrutter bör du tänka på att snösituationen kan vara helt annorlunda nästa år och hur det kan påverka möjligheten att göra om ruten. Utse exakt 20 punkter (stopp) utmed ruten på sådant avstånd från varandra att fåglar inte dubbelräknas från olika punkter (absolut minimum 200 m i tät skog, 300–400 m i öppen terräng; se till att inte samma områden överblickas från olika punkter). Med fördel fastläggs ruten i förväg, så att man inventeringsdagen kan koncentrera sig på att räkna fåglarna.

Under själva inventeringen räknas alla hörda och sedda fåglar under exakt fem minuter från varje punkt. Inventera ruten en gång per år vid samma datum (högst fem dagars avvikelse från första årets datum), med start vid samma klockslag (högst 30 min. avvikelse) samt med punkterna i samma ordning. Välj själv klockslag på dagen för start. Lämpligt datum beror på vilken årstid du räknar, men metodiken är exakt densamma. **Vinter:** En vinterrutt räknas en eller fem gånger per vinter. De fem räkningsperioderna är: (1) 5–25 oktober, (2) 10–30 november, (3) 19 december – 8 januari, alltså runt jul och nyår, (4) 24 januari – 13 februari och (5) 1–21 mars. Räknar man endast en gång är det period 3 som gäller. **Sommar:** Inventeringar kan ske under hela häckningssäsongen april–juni.

Mer utförlig metodbeskrivning samt protokoll för rapportering finns på vår hemsida eller kan beställas direkt från oss.

Välkommen – din insats behövs!